

אוניברסיטת תל אביב
הפקולטה למדעי הרוח
התכנית ללימודי נשים ומגדר

עבודה מסכמת בקורס: בעלות ערך, נשים וכלכלה בין אקדמיה לפעולה

מרצה: יעל חסון

נערות עובדות: על מצבן הייחודי של נערות בשוק העבודה

מגישה: מאיה רמז

ת"ז: 039844295

שנה ב', תואר שני

תשע"ה, סמסטר א'. תאריך הגשה: 25/03/2015

תוכן עניינים :

2.....	מבוא.....
3.....	בידול תעסוקתי.....
5.....	זכויות עבודה.....
6.....	אובייקטיפיקציה.....
9.....	בושה וצמצום עצמי.....
11.....	סיכום וקריאה להמשך.....
13.....	רשימת מקורות.....
15.....	נספח א' : תוצאות חיפוש ב Google.....

מבוא:

הטמעת חשיבה מגדרית היא גישה חדשה באופן יחסי לשינוי מדיניות שמטרתה ליצור שוויון מגדרי על ידי אימוץ הראיה המגדרית בכל הנוגע לחלוקת הכוח והמשאבים ולקביעת המדיניות. המטרה היא להגיע לחלוקה שווה של הכוח החברתי, הכלכלי והפוליטי ולביטול האפליה וההיררכיה בין נשים וגברים בכל תחומי החיים (Walby, 2005). שוק העבודה היווה זירה מרכזית להטמעת חשיבה מגדרית (ברקוביץ רומנו, 2012). שיטה זו מצריכה חשיבה על ההבדלים במצבם, בתפקידיהם, בהתנהגויותיהם ובצרכיהם של נשים וגברים, נערות ונערים, כאשר בוחנים ומתקצבים פרויקטים, תכניות ומדיניות בכל הנוגע לשוק העבודה. על מנת לעשות כן יש לחשוף את האפליה ואת ההנחות בדבר טבעיות המבנים והתהליכים החברתיים (Walby, 2005). בעבודה זו אנסה לחשוף את אי השוויון בשוק העבודה בין נערים ונערות, את מצב הייחודי של נערות בשוק העבודה ואת ההנחות בדבר הטבעיות והנורמטיביות של מבנה שוק העבודה. ברצוני להתייחס לנערות כקבוצה ייחודית, שכן זוהי פרספקטיבה חשובה שבלעדיה אין לנערות ניראות, הסובייקטיביות שלהן לא מזוהה ומצוקותיהן לא נשמעות (קרומר נבו וקומס, 2012).

על פי נתוני הסתדרות הנוער העובד והלומד (2014) 64 אחוז מקרב הנערות בגילאים 14-18, לקחו חלק בשוק העבודה בשנת 2014^{1,2}. שיעור זה גבוה במעט משיעור הנערים, העומד על 60 אחוז. על אף שיעורן הגבוה, מעט נכתב אודות נערות בשוק העבודה. עיקר הכתיבה על נערות עוסקת בנערות במצבי חיים מסכנים (קומס, 2008) ועיקר הכתיבה על מתבגרים שמה דגש על המשפחה, בתי הספר וקבוצת השווים כזירות מרכזיות בחייהם (פיטובסקי, 2010). ככלל, הכתיבה והמחקר אודות נערות היא חדשה יחסית, והתפתחה בשני העשורים האחרונים (Kearney, 2009). עד 1990 מעט מאוד נכתב על נערות כתחום ידע מובחן, ועיקר הכתיבה התמקדה בבני נוער, והתייחסה לנערים ולנערות כמקשה אחת או שהיא עסקה בנשים בוגרות. אולם בעשורים האחרונים החל להתפתח שדה ידע ומחקר ייחודי של לימודי נערות, והתפתחה הכרה בחשיבות הכתיבה והמחקר אודות נערות מתבגרות (Kearney, 2009). אחד ההסברים להתפתחות תחום ידע זה נעוץ בעובדה שבעשורים האחרונים נוכחותן של נערות בזירה הציבורית גדלה. פעילותן בבתי הספר משמעותית ורבה יותר, כך גם נוכחותן במרחב הווירטואלי. כמו כן נערות רבות יותר נמצאות בשוק העבודה (Kearney, 2009).

כאמור, עבודה זו עוסקת במצבן של נערות³ בשוק העבודה. אני מבקשת לבחון את מאפייני השתתפותן של הנערות בשוק העבודה ואת חוויותיהן בו, עם דגש על מידת שמירת זכויותיהן והיחס אליהן בעבודה. על מנת לעשות זאת אציג נתונים כמותניים מסקרים ומחקרים שונים על בני נוער בשוק העבודה, וכן נתונים ממחקר איכותני שנעשה על נערים ונערות בשוק העבודה. את הנתונים אנתח בעזרת כתיבה תיאורטית ומחקרית פמיניסטית ובכך אבקש לבחון ולהאיר מעט את מצבן של נערות בשוק העבודה. אתחיל בהצגת מאפייניו של עולם העבודה ומצבן של נשים בו מפרספקטיבה פמיניסטית. אמשיך בנייתו מצבם של בני ובנות נוער בשוק העבודה תוך שימת דגש

¹ 37 אחוז מהנערות עבדו בפועל ו-27 אחוז חיפשו עבודה ללא הצלחה.

² הסקר בוצע על ידי מכון גיאוקרטוגרפיה עבור האיגוד המקצועי לנוער של הסתדרות הנוער העובד והלומד. נדלה מ:

<http://www.slideshare.net/fullscreen/minimum-noal/2014-39749676/1>

³ הכוונה בעבודה זו היא לנערות בגילאי 14-18, מכיוון שמרבית הנתונים הזמינים לי מתייחסים לגילאים אלו.

על המאפיינים הייחודיים של הנערות בו, לפי נושאים שונים, בידול תעסוקתי, זכויות עבודה ואובייקטיביות. אסיים בפרק הנוגע להשלכות אי השוויון והדיכוי של נערות בשוק העבודה, פיתוח תחושת בוש וצמצום עצמי, ואראה כיצד ההשלכות מסייעות בשמירת המצב הדכאני על כנו. בסיכום אדון מעט במה נדרש על מנת ליצור שינוי במצבן של נערות בשוק העבודה.

עולם העבודה הוא עולם ממוגדר, מסבירות ג'ואן אקר⁴ (2000) ודפנה יזרעאלי (1999). מבחינה היסטורית הוא בנוי כך שהוא מעניק יתרונות לגברים (יזרעאלי, 1999). המגדר הוא אחד ההגיונות המארגנים בארגונים השונים שבו, מבהירה אקר ומוסיפה כי כל דבר הטעון מגדרית אוטומטית טעון גם ביחסי כוח. כמו כן הדפוסים שדרכם יחסי הכוח בין גברים ונשים באים לידי ביטוי בארגונים קיימים בכל רמה של הארגון, היא גורסת (Acker, 2000). יזרעאלי מבהירה כי המגדר איננו רק מאפיין אותו מביאים עימם נשים וגברים לשוק העבודה, אלא הוא מאפיין של עולם העבודה עצמו. המבנים בעולם העבודה מושתתים על אי השוויון בין נשים וגברים. הבדלי המגדר השזורים בעולם העבודה, משפיעים על חלוקת העבודה, על פערי ההכנסות, על יחסי הסמכות ועל האינטראקציות היומיומיות שבו. אולם מרגע שהסדרים אלו ממוסדים הם נראים הגיוניים ואובייקטיביים לחלוטין (יזרעאלי, 1999). מחקרים שונים מצביעים על הפערים ואי השוויון המגדרי בעולם העבודה. על פי מחקר של מרכז אדווה⁵ השכר החודשי הממוצע של נשים עמד על 66 אחוז משכרם של הגברים בשנת 2012 (אופיר, דגן-בוזגלו וחסון, 2014). לכאורה ניתן היה להסביר חלק מהפער בכך שנשים עובדות פחות שעות מגברים. אולם גם בבחינה של שכר לפי שעה נמצא פער גדול בין נשים לגברים, שכן נשים מרוויחות 85 אחוז מגברים לשעת עבודה. נמצאו הבדלים בשכר, חודשי ושעתי, לרעת הנשים, גם בקרב אקדמאים ובקרב המחזיקים בעמדות ניהול שונות. כמו כן הסקר מצא כי נשים מרוכזות במשלחי יד בהם השכר והתנאים נמוכים יותר, וכי נשים מרוכזות בייצוג יתר בשלושת עשירוני השכר הנמוכים ובייצוג חסר בשלושת עשירוני השכר הגבוהים. יזרעאלי מסבירה כי הבדלים אלו נובעים, בין היתר, מההלימה בין הגדרת "העובד האידיאלי" לבין הגדרת הגבריות וסגנון החיים הגברי (1999). החשיבה האנדוצנטרית הבינארית השלטת מובילה לכך שהנשיות מזוהה עם המרחב הפרטי, אשר מוגדר כמרחב של רגש וכמרחב נטול אינטרסים. הספרה הציבורית ככלל, ועולם העבודה בפרט, מזוהים עם גבריות ונתפסים כמרחב אינטרסנטי ורציונלי, מרחב בו שולט השכל. עבודת נשים באופן כללי מוערכת פחות בשוק העבודה ונשים נתפסות כמתאימות פחות לתפקידי סמכות וכוח, אשר מזוהים עם גבריות. זאת ועוד, ההבניות המגדריות מעצבות את תפקידן המרכזי של הנשים בשוק העבודה כך שמהותן היא הרחבת תפקידיה של האישה מן הספירה הפרטית לספירה הציבורית. היא מוסיפה כי תפקידים אלו זוכים להערכה מועטה ולשכר נמוך יותר (יזרעאלי, 1999).

בידול תעסוקתי:

יזרעאלי מסבירה כי בעקבות פעילות פמיניסטית בעשרות השנים האחרונות נסדקו חומות המיגדר באופן שתרים לשיפור בהכנסה של נשים ולהזדמנויות הפתוחות בפניהן, אלא שהתפתחויות אלו מסתירות את העובדה שמגדר הוא עדיין עקרון מארגן בשוק העבודה ושמעמדן

⁴ Joan Acker

⁵ המחקר נערך כחלק מפרויקט "שוות ערך" ובשיתוף עם ארגונים וגורמים נוספים. נדלה מ: <http://user-1723486.cld.bz/adva5#11/z>

של מרבית הנשים בזירה הציבורית מוגבל מאוד (1999). בפרק זה אראה כי נערות עובדות, כנשים בדרך, סובלות אף הן ממאפיין מרכזי של המיגדור של שוק העבודה, והוא בידול תעסוקתי. שוק העבודה בישראל מאופיין בבידול מגדרי, משלחי היד שנשים מרוכזות בהם הם הוראה אדמיניסטרציה וטיפול ואילו גברים מרוכזים בעיקר במקצועות טכניים, הנדסה, ניהול ועבודת כפיים⁶ (אופיר, דגן-בוזגלו וחסון, 2014). המקצועות ה"נשיים" מאופיינים במעמד בשכר ובתנאים נמוכים יותר. על פי הנתונים של האיגוד המקצועי לנוער לשנת 2014 ישנו בידול מגדרי גם בקרב נערים ונערות בשוק העבודה (הסתדרות הנוער העובד והלומד, 2014)⁷, אף על פי שהיצע המקצועות הזמינים לבני ובנות נוער הוא קטן ומוגבל יותר (Shamgar-Handelman, כפי שמופיע אצל פיטובסקי, 2010). ניתן למשל למצוא הבדלים באחוז הנערות והנערים במקצועות החינוך והטיפול. 28 אחוז מהנערות עובדות בשמרטפות לעומת 4 אחוז מהנערים ו- 9 אחוז מהנערות עובדות בחינוך לעומת 6 אחוז מהנערים. אשכול מקצועות נוסף בו נמצא פער גדול בין נערות לנערים הוא קייטרינג, בתי מלון ואולמות אירועים, בו עובדות 11 אחוז מהנערות לעומת 5 אחוז מהנערים. פערים גדולים לטובת הנערים נמצאים באשכול המקצועות של כוח אדם, דיוור, ניקיון ואבטחה, בהם עובדים 14 אחוז מהנערים לעומת 7 אחוז מהנערות, תעשייה, חקלאות ובניין, בהם עובדים 11 אחוז מהנערים לעומת 5 אחוז מהנערות, וטלמרקטינג, פקידות ושירות לקוחות בהם עובדים 11 אחוז מהנערים לעומת 6 אחוז מהנערות. מהסקר עולה כי בני הנוער באופן כללי מרוכזים בעיקר במקצועות השירות למיניהם. בנוסף, ניתן לראות כי בדומה לנשים, גם נערות נוטות להתרכז בשיעור גדול יותר במקצועות החינוך והטיפול ואילו הנערים מתרכזים בשיעורים גבוהים יותר במקצועות עבודת הכפיים.

המחקר האיכותני שערכה נוגה פיטובסקי, תומך אף הוא בנתונים לעיל ואף מוסיף להם. מחקרה עוסק בחוויותיהם של בני/ות נוער עם כניסתם הראשונית לשוק העבודה. הוא מבוסס על שנים-עשר ראיונות שהיא ערכה עם נערים ונערות עובדים/ות⁸, בהם העידו מרביתם/ן כי התקיימו במקום עבודתם הבדלים בין המינים (פיטובסקי, 2010). מדבריהם אף עולה הפנמה של חלוקת התפקידים המגדרית הסטריאוטיפית. מרביתם הסבירו כי עבודה פיסית מתאימה יותר לנערים באופן טבעי, וכי עבודות של חינוך וטיפול בילדים מתאימות יותר לנערות, מתוקף תכונותיהן הנשיות והאימהיות הטבעיות (פיטובסקי, 2010, עמ' 45-48, 87-88). הנערים והנערות גם מעידים על יחס שונה כלפיהם ועל ציפיות שונות מהם. נערים דיווחו על שימת דגש רבה יותר ליכולותיהם הפיזיות ואילו נערות על התייחסות רבה למראה שלהם ולכישורים שנתפסים נשיים, כמו טיפול בילדים (פיטובסקי, 2010). מעדויותיהם של נערים ונערות במחקר האיכותני נראה כי חיברות לתפקידי מין/מגדר מתרחש עוד טרם כניסתם של נערים ונערות לשוק העבודה, וכי הוא בהחלט ממשך בחוויותיהם בו. ניתן להבחין כי המאפיין של מיגדור שוק העבודה, הבידול התעסוקתי, בא לידי ביטוי בחוויותיהם של נערים ונערות כבר בכניסתם הראשונית אליו. הם מנותבים לתפקידים שונים, מקבלים בו יחס שונה, מוערכים על פי מדדים שונים והציפיות מהם בו הם שונות. לא מצאתי נתונים על ההבדל בשכר בין התפקידים השונים, ה"גבריים" וה"נשיים" של

⁶ על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2008.

⁷ להלן "האיגוד המקצועי לנוער".

⁸ במחקר היא ערכה ראיונות עומק חצי מובנים עם שש נערות ושישה נערים עובדים בגילאי 15-18 אשר התנסו בסוגי עבודה שונים.

נערים ונערות בשוק העבודה. ייתכן וישנם הבדלים אולם גם אם הם אינם קיימים בגיל זה, הם בוודאי קיימים בגילאים בוגרים יותר, כפי שראינו לעיל. על כן החיברות לתפקידי המגדר הנשי מכין את הנערות לתפקידים עתידיים מעוטי שכר ומעוטי הערכה.

זכויות עבודה:

פערי שכר מגדריים קיימים בכל קבוצות הגיל, ולמרות שבגילאי 15-24 הפער הוא הקטן ביותר, הוא עדיין שריר וקיים ועומד על 4 אחוז⁹ (אופיר, דגן-בוזגלו וחסון, 2014). זאת על אף שבגילאים אלה מרבית העובדים והעבודות הם עדיין חסרי ניסיון ושכרם נושק לשכר המינימום ממילא. על פי הסקר של האיגוד המקצועי לנוער, 19 אחוז מבני ובנות הנוער מדווחים על הפרת זכויותיהם בעבודה. נתון המצביע על ניצולם הרווח של בני ובנות נוער בשוק העבודה ועל מחסור באכיפת החוקים המגנים עליהם. ייתכן והוא נובע ממבנה שוק העבודה בכל הנוגע לבני נוער, שכן הזדמנויות התעסוקה העומדות בפניהם הן מעטות יותר והעבודות שהם מצליחים להשיג הן לרוב ארעיות וזמניות מאוד (פיטובסקי, 2010). גם בכל הנוגע לשמירת זכויותיהם בעבודה ישנם פערים בין נערים ונערות. כמעט פי 2 מהנערות, 24 אחוז לעומת 13 אחוז מהנערים, דיווחו כי המעסיק אינו שומר על זכויותיהן. ייתכן וחלק מהסיבה לפער נובע מריכוזן הגבוה של הנערות בעבודת השמרטפות. שכן בתחום זה אין כמעט משקל לחוקי העבודה, כתוצאה ממאפייני העבודה. זוהי עבודה אשר באחוז המכריע של המקרים אינה מדווחת לרשויות והנערות אינן מקבלות בה תלוש שכר כנדרש. מסיבה זו ככל הנראה כמעט לא מגיעות פניות מבניות הנוער העובדים בשמרטפות לאיגוד המקצועי לנוער. לדוגמא, בשנת 2013, פחות מאחוז אחד מהפניות לאיגוד המקצועי לנוער, אשר נפתח בגינן מקרה טיפול, נגעו להפרת זכויות בתחום זה¹⁰.

מהסקר עולים נתונים מדאיגים נוספים המראים כי מרבית הזכויות של בני הנוער לא נשמרים במקום העבודה, בכללם תשלום שכר מינימום, דמי חופשה, דמי הבראה, מתן ימי מחלה, קבלת השכר עד ה 10 בחודש, קבלת תלוש שכר בסוף כל חודש וקבלת מסמך "הודעה לעובד" המפרט את תנאי עבודתו כמחויב בחוק. החוק בישראל בנוגע לזכויות בני ובנות נוער בעבודה¹¹ אוסר על העסקתם מעל 8 שעות ביום ו- 40 שעות בשבוע, כמו כן אסורה העסקתם בסופי שבוע ובימי המנוחה הדתיים ולאחר השעה 22:00 בלילה. אולם בני/ות הנוער מדווחים באחוזים גדולים מאוד על הפרת חוקים אלה. בסקר של האיגוד המקצועי לנוער נמצאו אף פערים גדולים בין הנערים לנערות. 44 אחוז מהנערות דיווחו כי עבדו יותר מ 8 שעות, לעומת 34 מהנערים. 29 אחוז מהנערות הועסקו לאחר השעה 12 בלילה לעומת 20 אחוז מהנערים, ו- 53 אחוז מהנערות עבדו בסופי שבוע לעומת 38 אחוז מהנערים.

חוק עבודת הנוער מגדיל ומגן על הנערים והנערות העובדים אשר הועסקו מעבר לזמן המותר, וקובע כי עליהם לקבל תוספת שכר על עבודה מעבר ל- 8 שעות, ועל עבודה בסופי"ש או ביום המנוחה. כמו כן החוק קובע כי בני נוער זכאים להפסקה של 45 דקות ביום עבודה שנמשך מעל 6

⁹ על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2012.

¹⁰ על פי הדו"ח המסכם לשנת 2013 של האיגוד המקצועי לנוער. נדלה מ:

<http://minimum.org.il/static/files/uploads/u-1/11399291995.pdf>

¹¹ חוק עבודת הנוער, התשי"ג-1953. נדלה מ:

<http://www.tamas.gov.il/NR/exeres/0332669F-BAAA-48C5-950E-2D25EA41DB3E.htm>

שעות, מתוכה לפחות חצי שעה רצוף, וכן להחזיר נסיעות¹². גם בדיווחי הנערים והנערות אודות שמירה על זכויות אלו, ישנם פערים גדולים בין החוק למציאות, ובין הנערות לנערים. 52 אחוז מהנערות לעומת 34 אחוז מהנערים דיווחו כי אינן מקבלות שכר גבוה יותר עבור עבודה בסופ"ש/יום המנוחה. 24 אחוז מהנערות דיווחו כי לא קיבלו תוספת שכר כחוק על עבודה בשעות נוספות לעומת 12 אחוז מהנערים. 36 אחוז מהנערות לא קיבלו הפסקה כחוק לעומת 25 מהנערים. 58 אחוז מהנערות שנזקקו להחזר הוצאות נסיעה לא קיבלוהו לעומת 40 אחוז מהנערים.

מהנתונים לעיל עולה כי ניצול בני/ות נוער בעבודה היא תופעה רווחת עד מאוד, וכי ניצול נערות בשוק העבודה היא תופעה רווחת עוד יותר. נראה כי ביטוי העיקרי של ניצול אינו מופיע בדמות שכר לשעה נמוך יותר, כי אם בדמות הפרה בוטה ושיטתית של זכויותיהן כעובדות, אשר חלקן מתבטא גם בגזלה ממשכורתן החודשית. נתון זה צריך להדליק נורה אדומה נוספת בכל הנוגע לשוויון בין המינים בשוק העבודה. במיוחד לאור העובדה כי על אף ניצולן בשיעורים גדולים יותר, אחוז הנערות הפונות לאיגוד המקצועי לנוער, מסך המקרים שנפתחו, נמוך יותר בהשוואה לנערים ועומד על 42% בלבד. נתון זה הוא נמוך גם על פי נתוני השנים שקדמו לו - 2013. בשנת 2009 הוא עמד על 42.31%, ב-2010 על 41.74%, ב-2011 על 39.76% וב-2012 על 41.81%¹³.

התמונה הנוצרת על מצבן של נערות בשוק העבודה היא עגומה, אולם הפרקים הבאים חושפים חלקים נוספים שלה אשר הופכת אותה אף לקודרת יותר. אמשך להיעזר במחקר האיכותני שערכה נוגה פיטובסקי (2010) וכן בכתיבה תיאורטית פמיניסטית נוספת, בכדי להראות את ההשלכות של הניצול בשוק העבודה ובכדי להוסיף לו מימד חמור נוסף, אובייקטיביות של נערות עובדות.

אובייקטיביות:

בפרק זה ברצוני להאיר היבט נוסף של המיגדור של שוק העבודה, הנוגע לאובייקטיביות של נערות בכלל ושל נערות עובדות בפרט. בכדי להבינו אפנה לכתיבתה של נעמי וולף אודות כוחו המדכא של מיתוס היופי בתרבות המערבית (2004). וולף מסבירה כי מיתוס היופי מוכר לגברים ולנשים סדרה של שקרים על הגוף של בני המין הנגדי. הסיפור שמספר המיתוס הוא שיופי הוא תכונה קבועה, בעלת מאפיינים אובייקטיביים, הקיימת באופן אוניברסאלי וכי מסיבות ביולוגיות ואבולוציוניות שונות הכרח וטבעי הוא שנשים ישאפו לגלם אותו בגופן ושגברים ישאפו בבעלות על נשים המגלמות אותו (2004)¹⁴. אולם יופי הוא עניין חברתי ולא אוניברסאלי או טבעי, מסבירה וולף. היא גורסת כי מיתוס היופי מחליף את אידיאל הנשיות עליו דיברה בטי פרידן בספרה "המסתורין הנשי"¹⁵ (וולף, 2004). הוא מהווה תגובת נגד לגל השני של הפמיניזם אשר יצר שינוי דרמטי והוציא את הנשים מתפקידן הביתי אל המרחב הציבורי. ככל שנשים צברו יותר כוח

¹² על פי פרסומי משרד הכלכלה המעסיקים מחויבים לשלם את הסכום המינימלי הדרוש לנערה/כדי להגיע לעבודה, עד לסכום של 26.40 ש"ח ליום עבודה. נדלה מ:

<http://www.moital.gov.il/NR/exeres/0A9681DA-20D6-4BBE-99AB-25C96BDD5F0D.htm>

¹³ על פי הדוחות המסכמים של האיגוד המקצועי לנוער. גם נתוני שנים 2005 עד 2008 מראים תמונה דומה. נדלה מ:

<http://minimum.org.il/articles/list/9905>

¹⁴ בבסיס המיתוס הנחה בדבר לכידות בין מין למגדר, לפיה זכר הוא באופן אינהרנטי גבר ונקבה היא באופן אינהרנטי אישה. על אף שאשתמש בלשון הכללה נשים ונערות, איני מניחה הנחה זו, כמו גם איני מניחה זהות או חווית חיים נשית אחידה. לשון הכללה משמשת אותי לצורך תיאור חוויה רווחת וייתכן ולא כל הנערות הנשים או השייכות למין הנקבי יזדהו עמה.

¹⁵ Betty Friedan, "The feminine mystique"

ועוצמה כך הפך האידיאל לנוקשה ולתובעני יותר גורסת וולף (2004). לטענתה צורתו המודרנית של המיתוס היא ייחודית וחדשה למדי, שכן ביימנו נשים נחשפות תדיר לדימויים ולייצוגים שלו וערכן כנשים נשפט ומעוצב על ידו במידה רבה מאוד בהשוואה לעבר. היא מסבירה כי אידיאל היופי מהווה אמצעי פיקוח חברתי המטרפד את צעדיהן של נשים. הוא משתנה בהתאם למה שמצופה מנשים בחברה מסוימת ובזמן נתון שכן "למעשה, מיתוס היופי הוא תמיד צו המכתיב התנהגות ולא מראה חיצוני" (2004, עמ' 21). המיתוס קובע את חובתן של נשים לבסס את זהותן על פי המראה שלהן ומקבע נשים בעמדה הזקוקה תמיד לקבלת אישור חיצוני להיותן בעלות ערך וראויות. (וולף, 2004).

עדויות לאובייקטיפיקציה של הגוף הנשי ולכוחו המדכא של מיתוס היופי ניתן למצוא במחקר שערכה פיטובסקי. מרבית המרואיינות במחקר הבחינו בשימת דגש רבה כלפי הופעתן החיצונית ומינייתן במקום העבודה. הן אף מספרות כי המראה החיצוני נתפס לעיתים כשיקול בקבלה לעבודה או בסוג התפקיד שתקבל הנערה בעבודה (פיטובסקי, 2010, עמ' 45-48). אחת הנערות במחקר העידה כי המעסיקים חיפשו נערות מטופחות ונאות. מרואיינת נוספת סיפרה כי הנערות שנראו טוב יותר התקדמו מהר יותר לתפקיד המלצרות ואילו את הנערות שנראו פחות טוב נטו להשאיר מאחורי הדלפק. הנערים, לעומתן, לא נתקלו בחסם מסוג זה. נערה נוספת הסבירה כי גברים רבים, לקוחות מקום העבודה, נהגו להתחיל איתה בזמן שעבדה (פיטובסקי, 2010). לא צריך יותר מחיפוש קטן בגוגל בכדי להיווכח באובייקטיפיקציה הרווחת של נערות עובדות. תוצאת החיפוש הראשונה שהתקבלה בגוגל, למילות החיפוש "נערות עובדות"¹⁶, היא:

"נערות עובדות: הכירו את אתר המדריכים הסקסי בעולם"

בשנים האחרונות הפך האינטרנט למקור הטוב ביותר לידע עבור הגבר אובד העצות: סרטונים, מצגות ואינספור מדריכים בכל נושא אפשרי. אבל בוא נודה על האמת, כל זה נראה הרבה יותר טוב כשהמציאות הן דוגמניות לווהטות בביקני דיקי"¹⁷.

הקישור מפנה לכתבה על אתר אשר מציע מגוון סרטוני "עשה זאת בעצמך" המלמדים כיצד להחליף גלגל או לפתוח סתימה בכיור, אלא שהמציאות בו לבושות בביקני. התוצאה השנייה היא: "חדשות 2- בנות 16 עובדות בזנות: כדי לממן את הטיוול השנתי". השלישית: "עובדות על מערך הזנות בגוש דן- במה חדשה", מאמר אשר מחליף תדיר את המילים נשים או נערות בזנות בביטוי נערות עובדות מבלי משים. הרביעית: "ynet- נערות עובדות בהולנד- תיירות. 25 אלף נשים בהולנד מתפרנסות מהמקצוע העתיק בעולם". מילות החיפוש "נערים עובדים", לעומת זאת, הניבו בעיקר תוצאות על זכויות בני נוער עובדים ועל חוקי העסקת בני נוער. גם מילות החיפוש "נשים עובדות" הניבו בעיקר תוצאות הקשורות לזכויות נשים בעבודה¹⁸.

מבלי להיכנס יתרה לתוכן של הכתבות הללו, שכן רק על נושא זה ניתן להרחיב עד מאוד את היריעה, אשים דגש על כך שנראה כי הביטוי נערות עובדות הוא טעון מאוד מינית, במקרה הטוב, או שהוא פשוט שם נרדף לתיאור נערות בזנות, במקרה הרע. אני כמובן כותבת זאת בצניות רבה,

¹⁶ לפירוט תוצאות החיפוש ראה/י נספח א'.

¹⁷ הנר, יאיר. (2011) נערות עובדות: הכירו את אתר המדריכים הסקסי בעולם [גרסה אלקטרונית]. Mako. נדלה בתאריך ה-15.03.2015 מ: http://www.mako.co.il/men-leisure/going-out-worth_watching/Article-202aa93f59c5131006.htm

¹⁸ לפירוט תוצאות החיפוש ראה/י נספח א'.

שכן אין המקרה הראשון, כמו השני, טובים כלל ועיקר. כמו כן אין זה מקרה שאלו הם התוצאות שהחיפוש הניב אלא זהו סימפטום לתופעה חברתית רחבה של אובייקטיפיקציה, דיכוי ומישטור מיני וגופני של נשים ונערות. בכדי להבין יתרה את התופעה ואת השלכותיה, אפנה לכתיבתה של קתרין מקינון (2006) אשר מוסיפה נדבך חשוב לניתוח של וולף. היא מסבירה כי העובדה שכחלק בלתי נפרד מקיומנו כילדות, נערות או נשים אנו נחשפות תדיר להתקפות על רקע מיני היא פועל יוצא של האופן בו מובנית המיניות הנורמטיבית בחברה (2006). מקינון גורסת כי המיניות הנשית מעוצבת חברתית כמיניות של אובייקט, של מושא תשוקה. כמיניות של כניעות וסבילות המכילה בתוכה את הרצון להיות מצודדת ונחשקת. לעומתה המיניות הגברית היא מיניות שחושקת באחר, מיניות של כיבוש ושל הנאה משליטה. כפועל יוצא של האופן בו מעוצבת המיניות, ילדות ונערות בתרבות המערבית מתאמנות ליהנות מלהיות נגישות מינית, ולהציג את הגוף בצורה מינית, מוסיפה מקינון, והחשיפה למדיה ולתכנים הפורנוגרפיים בה רק הגבירה תופעה זו (2006). היא מסבירה כי חיזור הוא סיטואציה של יחסי כוחות ולא בכדי הוא מתואר בשפה אלימה כמו כיבוש או חדירה. יחסי כוחות אלו שמים את האישה בעמדת נחיתות למול הגבר שבתחומי חייו הוא החושק, הכובש והחודר גורסת מקינון (2006).

לדידה אי השוויון החברתי, במובן של זכויות שוות כאזרחיות, וההבניה של נשים ברמה המינית, כמי שאמורות לאפשר הנאה בראש ובראשונה, הם שני הצדדים של אותו המטבע. היא מסבירה כי האופן שבו נשים וגברים חושבים על מיניות מייצר את היחסים בניהם בתחומים אחרים של חייהם. המיניות מובנית חברתית כאידיאולוגיה שמייצרת, מצדיקה ומטשטשת יחסי כוח, היא משמרת ונותנת את ההצדקה לתפקידים המגדריים (2006). אם אנו מבינים למשל נשיות כפסיביות קשה לנו לדמיין נשים מבצעות תפקידים הדורשים אקטיביות ואסרטיביות, קשה גם לנשים עצמן לדמיין זאת (2006). כמו כן, האישה והנערה שהנאתה היא נגזרת של ההנאה המינית הגברית נתפסת כיצור מיני בכל מקום אשר אליו תלך ובו יהיה מי שישתכל עליה או ירצה בה. הגוף הגברי הוא קודם כל שכל, רוח ודעת, אך בשונה מהגבריות, לנשיות יש גוף שכל הזמן צריך להציג לראווה, גם כאשר הוא נכנס לתוך אתרים של שכל, דעת ורוח, כפי ששוק העבודה מתיימר להיות. הנערות במחקר של פיטובסקי מעידות על השלכותיו של מיתוס שהיופי ושל ההבניות החברתיות של המיניות הנשית. מצופה מהן לשים דגש גבוה על המראה שלהן, מצופה מהן להעריך את עצמן על פי האופנים בהם נתוני הגוף שלהן תואמים את האידיאל הקיים. מרבית הנערות במחקר קיבלו את הדרישות או לפחות לא התרעמו על קיומן. תוצריו של הפיכתן לאובייקט מיני היא ההצדקה שתהליך זה מקנה לתפקידים המגדריים. תפקידים שמזוהים עם פסיביות ורכות מזוהים גם עם נשיות ולהפך. אליהם ינותבו הנערות יתרה. הכניעות והסבילות לעברן מכוונות הנערות אף יכולות להסביר את נטיית החסר שלהן להתלונן או להילחם על זכויותיהן בעבודה. כאמור, ההסברים שנותנות מקינון וולף אינם מתחום התיאוריות המהותניות, אלא הסברים אשר מציבים כוחות חברתיים ותהליכי חיברות תרבותיים, והאופן בו הם משפיעים על הנפש, כגורמים מרכזיים ביצירת יחסי כוחות מגדריים ובהצבתן של נשים ונערות בעמדה חברתית נחותה. על כן יש צורך בעיקר בשינוי חברתי, ולא דווקא בשינוי פרסונלי אישי של נערה זו או אחרת, על מנת לשנותם. סנדרה לי ברטקי מטיבה להאיר נקודה זו, ובשילוב עם כתיבתה של אפי זיו ניתן להבין עוד על מאפיינו של דיכוי זה והשלכותיו, על כן אפנה להיעזר בכתיבתן בפרק הבא.

בושה וצמצום עצמי

סנדרה לי ברטקי (1997)¹⁹ מסבירה כי הסובייקטיביות הנשית איננה חוויה של אישה אינדיבידואלית הנובעת מגרעין פנימי אלא תוצר או אפקט של מנגנוני הכוח שבתוכם היא מתקיימת. גברים ונשים מצופים לעצב את גופם ולנהלו בהתאם לפרפורמנס התואם את מינם הביולוגי²⁰. אישה שלא עושה זאת חשופה לסנקציות ולקיצוץ הפריבילגיות שלה כאישה (Bartky, 1997). האופן הסמוי בו הוא פועל יוצר תעתוע של רצון חופשי או בחירה חופשית שכן במרבית המקרים על פניו אף אחד לא יכול להכריח אותי להתנהג או להתלבש בצורה מסוימת. אולם פעולתו העיקרית של הכוח היא על האופן בו אני חושבת, מסבירה ברטקי. הוא פועל על מה שאני חושבת שיפה ונכון ועל מה שאני מרגישה שמגדיר ומחצין את הזהות שלי. במחקר של פיטובסקי העידו מרבית הנערות על קבלת הכוח בכל הנוגע לאידיאל היופי הנשי. מרבית המרואיינות, כמו גם המרואיינים, הסבירו כי הנטייה לעסוק במראה החיצוני של נערה בשוק העבודה היא טבעית וכי אצל נערות המראה אכן יותר רלוונטי למקום העבודה.

אולם כפי שלימדה אותנו וולף, מיתוס היופי הוא צו המכתיב התנהגות בראש ובראשונה, ולא מראה חיצוני. ברטקי מבהירה מהי ההתנהגות שצו זה מכתיב לנו ומהם השלכותיה. היא מסבירה כי מנשים מצופה להיות רזות, והדוקות, לצמצם את תנועתן במרחב ולהציג את גופן לראווה כחפץ נוי או כקישוט, גורסת ברטקי (1997). תנועותיה של אישה אמורות להיות עדינות, רכות ומאופקות. התנועה של הגוף הנשי בתוך העולם צריכה להיות מאוד מרוסנת תוך שמירה על מרחב מאוד צר. אישה אמורה להפגין ארוטיזציה המרוסנת על ידי צניעות. מצופה ממנה להתלבש לעמוד ולנוע באופן שמציג וחושף חלקים מגופה ומבליט את שדיה אבל לא יותר מידי, בכדי לא ליפול למלכודת "האישה המופקרת"²¹ (Bartky, 1997). ברטקי מסבירה כי פרקטיקות המישטור הגופני להן נתונות הנערות מעצבות את תפיסת הזהות שלהן. נשים הופכות עצמן פיזית ולכן גם נפשית לקטנות, צרות ובלתי מזיקות. הן משתדלות לתפוס מעט מאוד מקום ונמנעות מבלוע את העולם במבט או להציב בו דריסת רגל נחושה (1997). לנשים ולנערות כיום אין את הפריבילגיה שיש לגברים להתנהל ולהתלבש בנינוחות ולשבת פסוקות איברים או לנעוץ מבט באחרים. החזרת המבט אינה ראויה להן, הכוח מכוער להן כפי שרעב ותשוקה מינית לא מחמיאים להן. היא מסבירה כי התביעה מנערות ונשים להיות מנומסות, צנועות, יפות ועדינות היא תביעה המכרסמת בביטחון, בפעלתנות, בכוח ובסקרנות שלהן.

אפי זיו פיתחה את המושג "טראומה עיקשת" על מנת לתאר מצבים של דיכוי לא מובחן ובלתי נראה (2012). היא מסבירה כי בשונה ממצבים של טראומות קיצון אשר מתארת מצבי קיצון חברתיים, למשל מצבים בהם חל איום ממשי על חייך או על חיי הסובבים אותך, או על שלמותכם הגופנית, טראומה עיקשת מתארת את אותם המצבים החברתיים המתמשכים הנחשבים נורמאליים (זיו, 2012). טראומה עיקשת היא מצב הנובע משליטה סימבולית²² אשר אינה מתאפיינת בסכנה ממשית לשלמות הגוף אלא בסכנה לשלמותה של הנפש (זיו, 2012). אינך תמיד

¹⁹ Sandra Lee Bartky

²⁰ ציפייה זו יוצאת מתוך הנחה כי ישנם רק שני מינים, זכר ונקבה, ולכן שני מגדרים בהתאמה שתכונותיהם נובעות מטבעו של המין.

²¹ במקור - "Loose woman".

²² מושג שתבע פייר בורדייה (כפי שמופיע אצל זיו, 2012).

מרגישה את הלחץ המופעל עלייך כתוצאה משליטה סימבולית משום שהיא מגיעה משום מקום ומכל מקום בו זמנית. האפקטיביות שלה נובעת מאי נראותה. קשה עד מאוד לסמנה כטראומה הנובעת ממצואות חברתית דכאנית מכיוון שזהו דיכוי חברתי אשר עובר טיבעות ונירמול בדרכים שונות. בעבודה זו הראיתי תימוכין לכך שכזו היא הטראומה החברתית הנובעת מהאפלייה המבנית, מאי השוויון ומהדיכוי של נערות בשוק העבודה. הנערות נכנסות לשוק ממוגדר, שמנתב אותן לתפקידים שונים, ששם דגש על המראה החיצוני שלהן והופך אותן לאובייקט מיני ושמנצל אותן תדיר, וכל זאת במסווה של הבדלים הנובעים מן הטבע, ולא מעשה ידי אדם, קרי תוצר של עיצוב חברתי. זהו מצב המהווה איום מתמיד על העצמי ותוצאותיו הנפשיות הן פיתוח תחושות של בושה, אשמה, חווית עצמי נחותה או צמצום עצמי (זיו, 2012).

במחקרה של פיטובסקי התייחסו מרואיינים רבים לתופעה של ניצולם בעבודה ושל הפרת זכויותיהם, את ההסבר לתופעה הם תלו הן במיעוט הזדמנויות עבודה לבני נוער ועל כן החשש לאבד את מקום עבודתם, והן בכך שבמקרים רבים בני נוער חוששים ומתביישים לעמוד מול המעסיקים ולדרוש את זכויותיהם (פיטובסקי, 2010). ברטקי מסבירה שנשים ונערות נוטות יותר לחוש בושה מאשר גברים ונערים (1990)²³. היא גורסת כי תחושה זו מאפיינת נשים לא באופן טבעי או אינהרנטי אלא כתוצאה של חוויית חיים שונה מגברים. לדידה זה גורלה של אישה בחברה סקסיסטית. היא מדברת על בושה כהתכוונות רגשית לסביבה חברתית (1990). הבושה הזאת נגלית במובן מופשט של תחושת חוסר התאמה אישית לסביבה החברתית. הגדרתה של המושג בושה היא תפיסת עצמי כלקוי, פגום או פחות טוב (Bartky, 1990). ההתנהגות המבושת של נערות היא באופן טיפוסי מאוד מעודנת ולא ממש מודעת. ייתכן ומרביתן אף מאמינות שכנערות הן מתחרות שוות ערך לנערים בשוק העבודה אך בכל זאת חשות פחות טובות ופגומות, אפילו בהיעדר כל ראייה לכך. ברטקי מוסיפה כי האופי ההרסני של תחושת הבושה אצל נשים ונערות, תחושת חוסר האונים של נשים כשהן חשות בושה והאפקט החזק של תחושת הבושה קשור לכישלון לעגן אותה כתוצר של המציאות שלהן (1990). זיו מסבירה כי באמצעות הבושה נערות למדות לציית לסדר החברתי המגדרי. אולם למרות שהבושה נובעת מהמפגש הבין אישי והחברתי היא מובנת לרוב כתחושות אישיות ופרטיות בלבד (2008). זהו מצב בו הטראומה היא חבויה ותוצריה הנפשיים מוכחשים כתוצרים שלה.

שוק העבודה מהווה זירה נוספת בה ילדות ונערות למדות להצר את מימדי גופן ולווסת את מחוותיו, לקשטו, לחשוף אותו ולפתח מיניות נשית של כפיפות וכניעה המכוונת עבור עין ותשוקה גברית. הן למדות כי הן קודם כל גוף, בכל אשר יהיו, וכי הן נדרשת תמיד להיות יפות וסקסיות. המסרים הסמויים שהנערה מקבלת תדיר בשוק העבודה, הנוגעים לניווט לתפקידים שונים, להערכתה על פי מדדים שונים, הנוגעים ליופי לרכות או לאימהיות, לניצולה הגבוה יותר בשוק העבודה ולהתעלמות הבוטה מזכויותיה, מייצרים אצלה תחושה של חוסר התאמה לסביבה. המיגדור של שוק העבודה והתאמתו לצרכיו ולאינטרסים של הגבר והנער מייצרים אצל הנערה תחושה של חוסר התאמה אישית אליו. תחושות אלה הן ההגדרות של תחושת הבושה, באמצעות הנערות למדות לציית לסדר החברתי המגדרי. תחושת הבושה שבה ומייצרת חווית

²³ אתייחס לפרק השישי "Shame and Gender" בספרה של סנדרה לי ברטקי "femininity and domination: Studies in the Phenomenology of Oppression".

עצמי נחותה וחוסר ביטחון. אולם הבושה שנערות בחברה סקסיסטית ומפלה עלולות לחוש אינה נתפסת כיכולה לנבוע כתוצאה מהיחס מהדיכוי הסקסיסטי המופעל עליהן או ממאפייני אי השוויון והאפליה בשוק העבודה ובזירות אחרות של חייהן. האצבע המאשימה שבה ומופנית כלפי הנערות כפרט, מדוע אין הן מתלוננות או עומדות על זכויותיהן, מדוע הן משתמשות במיניותן, מדוע הן מוותרות ועוד. למרות שהבושה נובעת מהמפגש בין האישי והחברתי היא מובנת לרוב כתחושות אישיות ופרטיות בלבד (זיו, 2008).

סיכום וקריאה להמשך:

עבודה זו חושפת כי הפרת זכויות של בני ובנות נוער בשוק העבודה היא תופעה רווחת ומקיפה, וכי נדרשת, על כן, מדיניות מקיפה על מנת להתמודד עמה ולשנותה. התמקדתי בניסיון להבין מעט את מצבן של נערות מכיוון שהצעד הראשון הנדרש על מנת להטמיע חשיבה מגדרית במדיניות החברתית כלפי נערות עובדות הוא חשיפת ייחודיות מצבן וההנחות הרווחות בדבר טבעיות מצבן. דמיון רב קיים בין מצבן של נשים ונערות בשוק העבודה, מכיוון שנערות הן נשים בדרך, והן סובלות מעמדה נחותה כמותן וחשופות גם הן לאובייקטיפיקציה ולדיכוי מיני וגופני. אולם הנערות נמצאות במצב פגיע יותר מנשים, הודות לגילן הצעיר ולניסיון החיים הקצר שלהן. כמו כן הן חשופות יותר לפגיעות ולניצול מיני²⁴. בכל הנוגע לעיצוב מדיניות כלפי בניות נוער עובדים נדרשת התייחסות למצבן של נערות עובדות לאור העובדה כי הן מנוצלות יותר מנערים בעבודה אולם פונות פחות לאיגוד המקצועי לנוער. נדרשת התייחסות לבידול התעסוקתי בשוק העבודה ולעובדה כי נדמה ששוק העבודה מכין נערים ונערות כבר בגיל צעיר לקבל את אי השוויון המיני שבו ואת המיגדור שלו כמצב הנובע מן הטבע, או כתוצאה של בחירות אישיות של פרט זה או אחר, או לכל הפחות כעובדה קיימת שלא ניתן לשנותה.

ההתייחסות לתכונות נשיות וגבריות כטבעיות וכתואמות מין, והצגתם של התכונות הנשיות כמתאימות למרחב הפרטי הביתי ושל התכונות הגבריות כתואמות יותר את המרחב הציבורי של שוק העבודה, מהווים חלק ממנגנון רווח אשר משמר את חוסר הצדק במציאות הקיימת ומציג אותה כנורמלית וטבעית. כחלק ממנגנון זה גם ממוגדר שוק העבודה עצמו לתפקידים שונים אשר תואמים, כביכול, למגדרים שונים. כמו כן, חלק ממנו הם התכונות השונות אשר מצופה מנערים ונערות להפגין וההתייחסות לנערות כגוף אשר מטרתו לגרום לצופה בו הנאה. כך, המציאות כפי שהיא עוברת נירמול, תוך הסוואת התוצרים הנפשיים של הדיכוי החברתי, בושה וצמצום עצמי, כבעיה נפשית אינדיבידואלית של אישה או נערה ספציפית. הנערה הסובלת ממציאות טראומטית אי שוויונית ודכאנית נתפסת כמי שאינה מסתגלת בצורה טובה למציאות חברתית נורמלית. על כן אחת המשימות החשובות והמרכזיות בפנינו היא לחשוף את הדיכוי שמייצר את הבושה ולהאירו. יש להציבו כמצב לא נורמלי של המציאות ולחשוף את מאפייניו ואת תוצריו הנפשיים. מתוך הקשר זה ניתן יהיה להתנגד למציאות זו ולשנותה.

²⁴ 51.38 אחוז מכלל הפניות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית בשנת 2011 היו לגבי פגיעה שנעשתה בילדות ובנערות מתחת לגיל 18. 11.62 אחוז היו לגבי פגיעה בילדים או בנערים, והיתר לגבי פגיעה שהתרחשה בבגרות. החישוב נעשה על פי נתוני הדו"ח השנתי של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. נדלה מ: http://www.1202.org.il/download/files/report_heb2012.pdf

כאמור, בשנים האחרונות התרחבה הכתיבה אודות נערות ולימודי נערות הוא תחום דעת הולך ומתרחב. בחיבור קצר זה ניסיתי להדגיש את חשיבותו ואת נחיצות המשך הכתיבה והמחקר הן הכמותני והן האיכותני על מצבן של נערות בשוק העבודה. הן מפאת קוצר היריעה והן משום מגבלות הידע חיבור זה אינו מתייחס למיקומים חברתיים שונים של נערות ולמרכיבי זהות שונים כגון דת, מגדר, מעמד, מוצא, מיקום גאוגרפי, לאום ועוד. אולם זוהי פרספקטיבה חשובה מאוד ועל כן נדרשת כתיבה וחקירה המעניקה לנערות ממוצאים, מיקומים ומאפיינים שונים את תשומת הלב הראויה להן. יש ערך גבוה לבחינה ולהבנה של היקף הניצול של נערות בשוק העבודה, מאפייניו והשלכותיו. הידע שיצמח ממחקרים כאלה יכול לסייע לבניית תכניות אשר מטמיעות חשיבה מגדרית בנוגע לבני ובנות נוער בשוק העבודה. כאשר המטרה אינה להתאים את הנערות לשוק העבודה אלא, כדבריה של יזרעאלי, לשנות את התנאים בשוק העבודה שהם המקור לאי השוויון המגדרי (1999).

רשימת מקורות:

- הסתדרות הנוער העובד והלומד (2013). *דו"ח לשנת 2013*. תל אביב: הסתדרות הנוער העובד והלומד, האיגוד המקצועי לנוער.
- הסתדרות הנוער העובד והלומד (2014). *סקר עבודת נוער*. תל אביב: הסתדרות הנוער העובד והלומד, האיגוד המקצועי לנוער.
- וולף, נעמי (2004). *מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- אופיר, אריאן, דגן-בוזגלו, נוגה וחסון, יעל (2014). *פערי שכר מגדריים בישראל*. ת"א: מרכז אדוה, פרויקט שוות ערך- לקידום שכר שווה.
- יזרעאלי, דפנה (1999). המיגדור בעולם העבודה. בתוך ד. יזרעאלי ואחרות (עורכות), *מין מיגדר פוליטיקה*, (עמ' 167-215). תל אביב: קו אדום, הקיבוץ המאוחד.
- מקינן, קתרין (2006). מיניות פורנוגרפיה ושיטה: הנאה תחת פטריארכיה. בתוך: ד' באום ואחרות (עורכות), *ללמוד פמיניזם: מקראה*. (עמ' 376-413) תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פיטובסקי, נוגה (2010). *חוויותיהם של מתבגרים עם כניסתם הראשונית לשוק העבודה*. חיבור לשם קבלת תואר "מוסמך בעבודה סוציאלית". האוניברסיטה העברית בירושלים.
- ברקוביץ רומנו, אדוה (2012). *על העיוורון המגדרי: מדיניות חברתית בישראל כלפי נערות במצבי מצוקה*. חיבור לשם קבלת תואר "מוסמך בעבודה סוציאלית". האוניברסיטה העברית בירושלים.
- קומס, מיכל (2008). "נערות במצוקה" - בעיה אישית או תוצאה של מציאות חברתית. *עט השדה*, 1, 26-30.
- קרומר-נבו, מיכל וקומס, מיכל. (2012) הצטלבות מיקומי שוליים מסגרת מושגית לפרקטיקה של עבודה סוציאלית פמיניסטית עם נערות. *חברה ורווחה*, ל"ב/ג', 347-374.
- Acker, Joan. (2000). Gendered Contradictions in Organizational Equity Projects. *Organization*, 7(4), 625-634.
- Bartky, Sandra Lee. (1990). *Femininity and domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. New York: Routledge.
- Bartky, Sandra Lee. (1997). Foucault, Femininity and the Modernization of Patriarchal Power. In: D.T Meyers (ed.), *Feminist Social Thought: A Reader*. New York and London: Routledge.

Kearney, Mary Celeste (2009). Coalescing: The Development of Girls' Studies. *NWSA Journal*, 21, 1- 28.

Walby, Sylvia. (2005). Introduction: Comparative Gender Mainstreaming in a Global Era. *International Feminist Journal of Politics*, 7, 453- 470.

נספח א': תוצאות חיפוש ב Google
נדלה בתאריך 18/03/2015

חמשת התוצאות הראשונות של מילות החיפוש "נערות עובדות" בגוגל:

1. נערות עובדות: הכירו את אתר המדריכים הסקסי בעולם - Mako

25 ביולי 2011 - נערות עובדות: הכירו את אתר המדריכים הסקסי בעולם. בשנים האחרונות הפך האינטרנט למקור הטוב ביותר לידע עבור הגבר אובד העצות: סרטונים, מצגות ואינספור ...

2. חדשות 2 - בנות 16 עובדות בזנות: "כדי לממן את הטיול השנתי" - Mako

11 באוג' 2013 - הן רק בנות 16, אבל כבר שנתיים שהנערות הללו עוסקות בזנות, שבאמצעותה הן מממנות הכל: מבילויים ועד ספרים לבית הספר. זה קורה בחופש הגדול, אבל גם בזמן ...

3. עובדות על מערך הזנות בגוש דן - במה חדשה

זנות עובדות בקשר לתעשיית הזנות: למעלה 85% כן, שמונים וחמש אחוז מהנערות העובדות ברחבי גוש דן הן עצמאיות לחלוטין. מספר הנערות הנמכרות הוא מועט בהשוואה לכלל יתר הנערות ...

4. ynet נערות עובדות בהולנד - תיירות

נערות עובדות בהולנד. 25 אלף נשים בהולנד מתפרנסות מהמקצוע העתיק בעולם. הן עושות את זה באופן חוקי, משלמות מסים ונהנות מחברות באיגוד מקצועי. מבחינת הממשלה, מדובר בענף ..

5. נערות הידרדרו לזנות: "כשל חברתי זועק לשמים" - וואלה! חדשות

29 במאי 2014 - חדשות כי נערות ישראליות בגיל חטיבת ביניים עובדות כזונות ב"חמארות" - מקומות בילוי של אפריקנים בדרומה של העיר. "הן מגיעות לשם מכל הארץ", סיפר גורם ...

חמשת התוצאות הראשונות של מילות החיפוש "נערים עובדים" בגוגל:

1. זכויות וחובות בני נוער עובדים - שירות התעסוקה

חוק עבודת הנוער הינו חוק מגן הבא להבטיח את זכויותיכם כבני נוער עובדים, זאת לצד זכותכם ... בעבודות מסוימות יש לקבל אישור מיוחד של רופא תעסוקתי כתנאי להעסקתו של נער.

2. ynet נערים עובדים בקיץ - בשביל הכסף ולמען הזולת - כלכלה

26 ביוני 2012 - נערים עובדים בקיץ - בשביל הכסף ולמען הזולת. מסתבר שלא רק מלצרות ומשלוחים: חברות גדולות במשק מעסיקות מאות ילדי עובדים בפרויקטים למען הקהילה והחברה ...

3. תעסוקת נוער - כל-זכות

10 בדצמ' 2014 - אפליקציית בני נוער עובדים (בעברית ובערבית) של משרד הכלכלה. ... תשנ"ו-1995 באתר נבו: תקנות עבודת הנוער (פנקס לרישום נערים), תשי"ח-1958 באתר נבו...

4. | שכר מינימום | הסתדרות הנוער העובד והלומד | זכויות נוער בעבודה

לדף בערבית לחץ כאן. אם נכנסת לעמוד זה, אתה לא לבד! ככל הנראה, אתה אחד מ-200,000 בני נוער העובדים לפרנסתם. כל אחד יוצא לעבודה מסיבותיו הוא. יש מי שמעוניין להגדיל את דמי ..

5. עולם העבודה - דיני עבודה - תנאי העסקת בני נוער - הילה פורת - עורך דין

... משרד הכלכלה. שכר עבודה - להלן סכומי שכר המינימום לנוער עובד וחניכים, החל מיום 1.10.2012: ... רואים נער כמועבד, לענין סעיף זה, גם אם הוא עובד בבית ספר מקצועי. ניתן לקבל

חמשת התוצאות הראשונות של מילות החיפוש "נשים עובדות" בגוגל:

1. זכויות נשים עובדות בהריון - wizo.org.il

קו המידע לזכויות נשים הרות בעבודה ויצו איתך, לפרטים לחצו כאן!

2. זכויות נשים עובדות – כל-זכות

27 באוקי 2014 - לנשים עובדות מגיעה שורה של זכויות המשתנות בהתאם למצבן האישי (הריון, הורות, חד הוריות וכד'). בנוסף, נשים עובדות זכאיות להטבות שונות ממוסדות ממשלתיים ...

3. נשים עובדות - משרד הכלכלה

משרד הכלכלה > נשים עובדות ... נשים עובדות. נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה · מניעת הטרדה מינית · חוק עבודת נשים · מעונות יום · הורים יחידים ...

4. תעסוקת נשים ומעונות יום

האגף פועל לעידוד נשים להשתלב בעבודה על ידי הסרת חסמים ומתן פתרונות לסידור הילדים במסגרות מוכרות. ברור דרגת הזכאות - הרשמה למעונות יום, משפחתונים ... - טפסים ואישורים - חפש מעון

5. נעמת - תנועת נשים עובדות ומתנדבות < עמוד הבית

פרח, המהפכה הפמיניסטית היא המהפכה החשובה והמשמעותית ביותר בתולדות האנושות פרופ' ישעיהו ליבוביץ', נעמת תנועת נשים עובדות ומתנדבות ...